

## URBÁN PÉTER: A HÁROM ERDŐDI

Hát ezért szült az anyád? – hallotta a fia ordítását az öreg Erdődi, ahogy benyitott a lakás ajtaján. Endre a konyhában tántorgott, dühtől és italtól részegen, kezében törött palackkal, sakkban tartva az asztal mögé szorult kölyköt, a tizenhét esztendő Miklóst. A fiú arcán palástolatlan haraggal meredt apjára, nem nézett belépő nagyapja felé. Az öreg felmérte a helyzetet.

– Tedd ezt le! – fogta meg fia csuklóját az egykori császári és királyi tisztt, majd nyugodtan, de határozottan kivette a törött üveget a csapzott hajú középső Erdődi kezéből.

– Ez a kis rohadék belépett az ávóba! – lihegte Endre, haragtól eltorzult arccal, halántékán kidagadtak az erek. Biztosan rátámad a fiára, ha nem fut be az öreg. A hallottakra megállt a levegőben a cvekker, amit az érkező éppen a festékfoltos asztalra akart emelni. Döbbsen nézett az unokájára, akinek arcáról nem tűnt el a gyűlölet, és továbbra is csak az apját figyelte.

– Az én dolgom! – mondta halkan. – Felnőtt vagyok. Azt csinálom... – elhapta a mondat végét.

Az apja remegő kézzel cigarettára gyújtott, komor arccal dőlt a konyhafalnak. A nagyapa kenyeret, krumplit, pálinkát, zsírt rakott ki a cvekkerből. A fiú leült az asztal mögé.

– Ezek ellen harcoltunk... – dübnyögte Endre. – Ez meg közénk áll.

– Én nem harcoltam ellenük – nézte a terítőt Miklós.

– De az ostromot te is átélted. Én szereztem a lóhúst, hogy legyen mit zabálnod!

– Nem kértem, hogy etess! Nyolcéves voltam...

– Persze, nem kérted! Akkor kellett volna otthagynom téged! Anyád a romok alatt maradt.

– Vele úgy beszéltél, mint a kutyával. Amikor lehetett, mindig részeg voltál.

– Te vagy részeg, te rohadt kis... ávós!

A fiú elvörösödött.

– Én részeg? Hát én futottam el a Donnál a ruszki elől? Én lapultam a pincében az ostrom alatt, mint egy nyúl? Ha én ávós vagyok, akkor te meg fasiszta! Fasisztabérenc!

Endre hörögve ugrott az asztal felé, de az öreg résen volt, gyorsan elkapta a fia vállát, és oldalt húzta, amíg az unokája feldúltan elviharzott mellettük. Az ajtó hangosan csapódott, a két férfi egyedül maradt.

Erdődi Miklós, az idősebb, most végre leülhetett. Endre csikorgatta a fogát, imbolyogva lehajolt a földre hullt csikkért, majd a pálinkára sandított. Szippantott egyet a Munkásból, majd az üveg után nyúlt. Az öreg fölállt, poharakat vett elő. Töltöttek, ittak.

– Ti aztán jól összevesztetek – morfondírozott az idősebb Miklós. Unokája örökölte a nevét. Endre megdörzsölte az arcát.

– Belépett. Az a kis hülye. Fogalma sincs...

Az öreg a konyharonggyal megtörölte izzadt homlokát. Ötvenöt nyara meg-

viselte a szívét. Korábban nem készült ki olyan könnyen, az emelet nem tűnt olyan magasnak, mint mostanság.

– Az unokám bizonytalan. És tanácstalan. Te pedig nem mutatsz éppen... jó példát.

– Maga mindig a gyerek mellé áll – görgette a poharat a kezében Endre. – Persze, ezért is én vagyok a hibás. Mindenért én vagyok a hibás. Trianon után folyton azt hallgattam, hogy teljesítenünk kell a kötelességünket. Amikor Kolozsvárra bevonultunk, az persze a mások dicsősége volt. Ott még virággal fogadtak, mindenki sírt meg nevetett. Azt hittük, ha Erdély visszatért, már senki sem csavarhatja ki a kezünkől. Azután egyszerre ott voltunk a Donnál. És az már persze a mi hibánk volt. Az enyém. Jány vezérezredes úr is megmondta. Gyáván elfutottunk, ugye. Még a saját fiam is a szemembe köpi.

– Ott maradt a bátyád – az öreg szeme elfelhősödött.

Ittak megint. Az ablakból a napsugár lehajolt az asztalhoz, megsimogatta a pálinkásüveget.

– Kálmán. Ő persze jól csinálta – mondta gúnyos mosollyal Endre. – Mindent jobban csinált.

– Hagyd ezt a marhaságot! – dőlt hátra az öreg.

– Marhaság? Mondom, én mindent elrontottam. Elfutottam a ruszkik elől, Kálmán pedig kitarzott... A végsőkig... Amilyen marha volt.

A nagyapa bütykös tenyere olyan hirtelen csattant fia borostás arcán, hogy Endre kiejtette kezéből a poharat. A szesz szétömlött a sűrke kövön. A férfi szeme újra vörösbe borult, felpattant a székről.

– Ehhez mindig nagyon értett. Büntetni. De büntetett engem mindenki. Úgyhogy ne tegye többet. A Donnál csak a becsületemet veszítettem, egye fene. De az ostromnál Máriát. És most a fiamat. Hóhért csinálnak belőle. Maga pedig engem üt. Örült volna, ha én maradok ott Urivnál? Kálmán jött volna haza. Ő sosem ivott.

– Mondom, hagyd ezt. Kálmán a fiam volt. Elveszítettem őt, nem vigyáztam rá eléggé. Azt hittem, ha felnőtök, megházasodtok, akkor nem lehet többé baj.

Endre vigyorogva hajolt közelebb az öreghez:

– Hát nincs is semmi baj! Semmi. Itt minden a legnagyobb rendben van. A fiam ügyes kis ávós lesz, talán engem is ő ver majd odabent. Emlékszik? Biztosan emlékszik. Maga meg majd azzal a császári és királyi gerincével szépen felvarrja a paroliját, tisztítja az egyenruháját.

– Túl sokat ittál – mondta rekedt hangon az öreg Erdődi.

– Nem. Inkább túl keveset. Hogy elviseljelek titeket. Akik olyan biztosak vagytok a dolgotokban. Isten, haza, család. Maga aztán tud mindent, mi, fater? Meg ezek az új rablók. Most már a gyerekeim is. Ő sem akar vesztes lenni, mint én.

Az üveggel a kezében fáradtan a kamrája felé botorkált. Az apja a konyhában maradt, és véres kezét nézte. A törött üveggel vágta meg, amikor kivette Endre kezéből. A vér lassan csepegett a földre.

A részeg horkolás kihallatszott a konyhába. Erdődi Miklós, ő császári és királyi fenségének ezredese nem tudott aludni. Három Kossuthot szívott naponta, de most rágyújtott egy ráadás szálra. Kapart a dohány, a pálinka élesen ömlött végig a torkán. Az ajtó halkán nyílt, hazajött a fiú. Elgondolkodva nézett a konyhába. Kicsivel alacsonyabb az apjánál, aki viszont az öregnél kisebb két ujjnyival. A kölyök arcán így, harag nélkül, az anyja szelídsége ömlött szét. Hogy lesz ebből verőlegény? Az öreg Erdődinek eszébe jutott a menyé, Mária. Jó asszony volt, erős, mint az acél. Amióta a bérház kövei maguk alá temették az orosz lövedék becsapódása után, azóta félelme a fia.

A fiú leült a félhomályos konyhában, a petróleumlámpa alig adott fényt.

– Alszik? – kérdezte nagyapját, bár tudta a választ. Az öreg nem válaszolt.

– Mi ez a marhaság? – biccentett a gyerek felé.

Az ifjabbik Miklós arcán sértett elégedetlenség futott át, néma „te is kezded? miért nem hagyjuk ezt?” kérdésekkel.

– Nem veszekedni akarok – tisztázta az öreg. A fiú leejtette védekezőn felhúzott vállait.

– Tudtam, hogy dühös leszel. Tizenhét vagyok, nagyfater, és nincs semmi lehetőségem. Ebben a patkányfészekben élünk. Amióta anya meghalt, fater egyre lejjebb csúszik. Amúgy is legfeljebb segédmunkás lehet, mert azt mondják rá, hogy Horthy-tiszt. Neked nem adnak nyugdíjat, engem nem vesznek fel sehová...

– Jól tanulsz – vetette ellen az öreg.

– Hiába. A család múltjával nem sokat ér. Megmondták. Vagyis nem nyíltan, de értettem a célzásokból. Ne nagyon adjam be egyetemre a felvételimet, úgysem vesznek föl. Úgy gondoltam, így kereshetnék rendesebben. És...

– És?

– Talán titeket sem basztatnának.

– Azzal te csak ne törődj – húzta el a száját az öreg. – Rosszabbat is kibírtunk már.

– De törődöm veled. Én is tenni akarok... csinálni valamit. Az ÁVH... naná, hogy nem vágyom oda. De kiképeznek, egyenruhás leszek. Ti katonák voltatok, de én nem lehetek.

– Annyi eszed sincs, mint egy pufajkásnak. Minek lennél te katona? Mi nem vittük többre. Belőled még minden lehet. Több eszed van, mint apádnak, vagy nekem.

– Belőlem nem lehet minden. Inkább semmi. Nem vesznek föl. Megmondták.

– És adtak egy egéruat. Legyél verőlegény, s akkor talán megbocsátanak. Nekünk. Még talán tanulhatsz is.

Az ifjabb Miklós lehajtotta a fejét.

– Valahogy így.

Hallgattak. A fiú fölemelte a fejét, most látszott, mennyire fáradt.

– Furcsa, de elsősorban azért mentem bele, mert így én is egyenruhás lehetek. Hamar tiszt leszek, akkor talán...

– Akkor talán nem kell bemocskolnod magad.

– Igen.

– Pedig nem lesz jobb. Ne hidd, hogy előléptetnek. Majd legutoljára, amikor már mindenki mást. És akárhová emelkednél, mindig a rendszer része maradsz. Nem lehetsz kívülálló, nem maradhatsz tiszta. Ez egy rossz rendszer. Végül pedig majd meggyőződ magad, hogy helyes, amit teszel, amit tesztek.

– Soha. Ez csak kényszer. Nem leszek sem vamzer, sem ...

Ismét csend ereszkedett közéjük.

– Miért mondtad, hogy apád úgy beszélt anyáddal, mint a kutyával? Imádta őt.

– Tudom, hogy szerette. De ha berúgott, akkor ömlött belőle a szitok. A Don után, '43-ban, '44-ben. Az ostrom előtt.

– Értem.

Most sokáig csend ült a konyhára.

– Mária még nekem is hiányzik. Mit érezhet az apád?

– Az anyám kilenc éve halott. Egyiteknek sem hiányzik annyira, mint nekem.

De mégis...

– Összeszedhetné magát. Tudom. De nem csak az anyádat veszítette el, sok minden mást is.

Az öreg az ötödik cigarettára is rágyújtott, a fiú is kivett egy szálát.

– Nem gondoltam komolyan, hogy elfutott a Donnál.

– Csak meg kellett marnod. Ahogy ő is beléd karmolt.

– Igen. Tudom, mi volt ott.

– Nem tudod. Éppen ez az. Hogy nem tudjuk, mi volt ott.

A fiú elhúzta a száját.

– Te mindent értesz. És mégis itt maradtunk a szarban.

Az öreg pöfékelt.

– Itt.

A hold elé felhő futott, a konyhában csak a két csikk parazsa világított.

A legfiatalabb Erdődi füttyörészve kötötte nyakkendőjét a borotválkozó tükör előtt. A recsegő rádióból az '56 május elsejei felvonulásról lelkendezett a bemondó. A fiú apja vérekes szemmel, gúnyos arccal bámulta a fiát.

– Most aztán gyönyörű vagy. A legfessebb ávós.

A fiú nem válaszolt, de abbahagyta a füttyülést.

– Mehetsz díszelni Rákosi pajtás elé – folytatta az apja, és az üres üvegből megpróbált még néhány csepp bort a szájába sajtolni.

– Reggel nyolc, és már részeg vagy – vetette oda a fiú, lesimította az egyenruháját, és ellépett az apja mellett.

– Részeg, mi? Leköpnék, de koszos lenne tőled a nyálam.

A fiú nem fordult meg.

– Én egy ilyet le se köpnék.

A fiatal Erdődi mögött becsukódott az ajtó, Endre visszament a két lépés széles alvókamrájába. Az öreg a konyhából hallgatta végig a beszélgetést. Összeszorított

állkapocccsal szeletelte tovább a húst. Hentesnél kapott munkát, félbevágott állatokat pakolt, csontot csapkodott a bárdal. Izmai még bírták, szíve néha rendetlenkedett, de mintha erősödött volna a munkától. De este úgy esett az ágyba, mint akit agyonvertek. Ma végre pihenőnap, őt senki sem várta a felvonulók közé. A szerény fizetség mellé néha adtak egy darab húst is. Csontosat, zsírosat, de húst. Most azt szeletelte, osztotta három részre.

Endre csak néhány hétig maradt egy-egy munkahelyen. Mindig elküldték, akár ivott, akár józan próbált maradni. Most épp egy fatelepen söprögette a forgácsot, legalábbis a papírjai szerint. Gyakrabban ült a telep melletti falatnyi presszóban. Néhány óra múlva előkaszálódott a szobájából, evett az apjával. Az öreg magának alig tett a tányérra. A hús rágós volt, ebéd befejeztével rágyújtottak.

– Mi lesz ebből a kölyökből, fater?

– Mi lenne?

– Mocsoknak nevezi őket. Szemétnek, meg aljanépnek. Így mondja: „Behoztak megint egy mocskot.” Mondom neki, hogy azok a mocskok mi vagyunk. Néz rám, látszik, hogy nem érti. Azt mondja, azok ellenségek, csak rombolni tudnak. Vagy fasiszták.

Az öreg megcsóválta a fejét.

– Ki kell hoznunk onnan.

– De hogyan? Nagyon hisz a zászlóban, meg ebben az egész szarban.

– Megpróbál hinni benne. Kapaszkodik bele. Másba már nem tud.

Szívták a füstöt, nézték a kredencet.

– Én már nem bírom ki a verést – mondta aztán az öreg. – Neked kell vállalnod.

– Milyen verést? – húzta fel csodálkozva a szemöldökét Endre. Az öreg sokatmondóan hunyorított.

– Ó, hát ezt főzte ki maga. Ezért kellett a hús is. Mégse éhgyomorra menjek közejük. De abból nem eszik! Ezért a kölyökért én nem fogom összeveretni magam! – a férfi dühösen felugrott, gyorsan öltözött, csapódott utána az ajtó. A sarokra megy, a talponállóba. Az öreg lassan elnyomta a csikket.

Éjfél is elmúlt már, amikor az öreg Erdődi felkelt, és otthagya az ágyát. Az unokája mélyen aludt, nem ébresztette fel. A konyhában nem gyújtott rá, a támlátlan széket a fal mellé tette, ráült, fejét a falnak támasztotta. A meszelt fal éjszakai hűvöse enyhítette homloka forróságát.

„Az ördög verjen meg, Margit, miért zaklatsz álmodban. Azt hittem, mellettem alszol. Hirtelen ott voltál, mintha sosem mentél volna el. S ha már ott voltál, miért tűntél el az ébredéssel. Újra át kellett élnem a halálot. Frissebb bennem a gyász, mint a temetésed után. Olyan vagyok, mint akit kivégezni visznek. A siralomházban ülök. A fejed az enyémhez hajtottad, éreztem, ahogy a hajad érinti az arcom. Jobb volna talán meghalni. Veled lenni, meg Kálmánnal. Ő sincs már a világban. És Mária is veletek lehet. Mennék is, szívesen. De rossz úton van a fiam is, az unokám is. Maradnom kell még. Talán mit sem tehetek, csak végignézem, ahogy elvesznek.

Ahogy végignéztelek téged, Kálmánt, Máriát. Úgy látszik, nekem sem sikerül semmi, nem csak Endrének. Éreztem a kezedet, ahogy a tenyeremben hagyta, még a nyirkosságát is, mindig kicsit hideg volt a kezed. Miért jöttél vissza, miért feküdtél mellém? Régen fáj ennyire a hiányod. Siettel el ebből a világból. Te tudtad jól, hogy nem érdemes maradni. Nem jó bevárni ezeket. Mindig is okos voltál. Segíts most, Margit, segíts. Miatyánk...”

Némán, sokáig imádkozott.

Léptek hallatszottak, az unokája mégis felébredt.

– Imádkozik? – hangja gúnyosabbra váltott: – A nép ópiuma...

– Ne folytasd! – intette le az öreg. A fiú leroskadt a székre. Ültek, nézték az ablakot, a csillagos májusi éjszakát.

– Mondd csak! – szölt az öreg. A fiú mocorgott egy kicsit a széken.

– Azt mondják odabent, hogy aki nem üt elég nagyot, az áruló. Az a mocskokkal van. Mert gyáva. Verseny van, nem a vezetők parancsolták, csak magunktól... Ki tudja egy ütéssel a padlóra küldeni az ipsét. Sörben fogadunk... fogadnak. Én persze fiatal vagyok, és azt hiszik, nem olyan erős. Ezért engem nem is figyelnek annyira. Büszkék, ha győznek. Aztán letakarják a fejét pokróccal, úgy ütik. Meg ceruzát tesznek az ujjai közé. Vagy egyszerűen összekötözik, és úgy hagyják. Órákig, vagy akár néhány napra is. A végén már vinnyognak a fájdalomtól, és amikor leveszik a gúzst, meg sem tudnak moccanni. Persze erre rugdossák őket, hogy „állj fel! nem akarsz hazamenni? akkor maradj csak, majd mi gondodat viseljük!” Vagy egyszerűen nem hagyják aludni, felébresztik, átviszik másik cellába, vissza, dörömbölnek nála. Végül összeesnek a kihallgatáson, amiért megint összerugdossák őket.

Az idős Erdődi hallgatott. Arcán elmélyültek a ráncok, hirtelen nagyon megöregedett. Margit hiánya felett érzett fájdalma a háttérbe vonult, hogy egy másiknak adja át helyét.

– Gyere el! Hagyd ott őket.

A fiú hátradőlt, karba fonta kezét.

– Nem lehet. Nincs kilépés. Aki közénk tartozik, az már tudja, mire számíthat. Nem a halál a legrosszabb. Ezek szétszednék. És titeket is...

– Ne fogd ránk. Gyere el onnan, bármibe is kerül.

A fiú lassan rágyújtott, az öreg figyelte.

– Talán ez kell. A rendszer lassan megtisztul, és jobb világ jön. Nem is nekem, másoknak.

Az öreg legyintett, krákolgott. A fiú folytatta:

– De nem csak reakciókat hoznak be... Az egyik kolléga szomszédját is behozták. Mert ránézett a feleségére. Meg sem fogta, vagy ilyesmi. Nem történt semmi. Mégis addig verték, amíg összeesett, és vért pisált. Olyan is volt, aki...

– Aki?

– Aki nem ment ki többet. „Tüdőgyulladás miatti halál.” Vagy más betegség, szívmegállás, azt írták a kórlapjára.

– És most mit fogsz csinálni?

– Nem tudom. De nem jöhetnek el. A fizetés jó, és vannak ott is rendes emberek. Kintről azt hiszik, mindenki szemét, pedig nem. Nem mind üt szívesen. És nagyon összetartók. Mindenben segítjük egymást.

A nagyapa összehúzta a szemét, és leütött valami port a térdéről.

– Nem szívesen ütnek? De ütnek, ha kell.

– A katona öl, ha parancsot kap. Ez ahhoz képest...

– A kínzás? Mutasd meg, hol az a háború, amelyikben harcoltok. Mert én nem látom. Ne hasonlítsd össze a kettőt.

A fiú is összehúzta a szemét.

– Miért ne? Maguk is harcoltak egy háborúban, mi is harcolunk. A nép ellen-ségei ellen.

– Azok ti vagytok.

A kölyök legyintett:

– Maga sem ért semmit. Menjünk lefeküdni.

Az öreg a szobába botorkált. Rövidesen jól hallatszott megszokott, dörmögő szuszogása. A fiú az asztalra dőlt, és hangtalanul sírni kezdett.

– Hol van apa? – kérdezte reggel a fiú. A nagyapja trikóban, gatyában, eltartott kisujjal kortyolta a feketéjét. Inas karjairól, válláról minden zsír lefogyott már. Még gatyában is úgy tud ülni, mint ahogy egy császári és királyi tiszthez illik, gondolta az ifjú Miklós. Isten verje azt az egyenes gerincét!

– Azt hiszem, bevitték – mondta azután egykedvűen az öreg.

– Bevitték? – merevedett meg a kölyök. – Oda?

– Igen. Hozzátok – bólított a nagyapja, de nem tette le a csészét, nem nézett fel.

A kölyök kapkodva öltözni kezdett.

– Hová mész? – fordult utána az öreg. – Nem tehetsz semmit. Csak bajba sodrod magad.

A fiú megállt az ajtóban, onnan sziszegte vissza:

– Az Úristenit magának! – majd becsapta az ajtót.

– Ne káromkodj! – mondta az öreg a csukott ajtónak, egyenes derékkal, eltartott kisujjal szürcsölte a feketét. Arcán mosoly ömlött szét.

– Nagyon megverték? – kérdezte az öreg az aprócska kamrában hason fekvő fiát. Endre egy morgással felelt, ami leginkább igent jelentett. Az apja valami fura szagú kenőccsel kente be a véraláfutásokat, bütykös jobbjá keményen szaladt a férfi hátán. Az öreg baljában Kossuth füstölt.

– Jó, hogy megtetted – mondta Endrének. A férfi átfordította fejét az apja felé.

– Nem tettem semmit.

A dohányfüst, a krém, a régóta cseréletlen ágynemű szaga összekeveredett Endre enyhe szesz- és erős izzadságszagával.

– A gyerek kilépett – szívott egyet az agyongyötört csikkből az öreg. Endre megmoccant.

– Kilépett? Máris?

– Igen. Amikor hazahozott téged, azt mondta, azonnal felmondott. Megfe-  
nyegték, de nem hallgatta végig őket.

– Csak most meg ne fogják.

– Nem hiszem, hogy nagyon akarják. Az apja egy részeges reakciós...

– Egy fasiszta Horthy-tiszt – dűnnyögte Endre.

– ...a nagypapa meg feketéző monarchista csökevény. Azt hiszem, nem fog  
kelleni nekik.

– És ha besúgónak?

– Majd kitanítjuk. El kell hitetni, hogy arra sem jó. Nem tud titkot tartani,  
megbízhatatlan, ilyesmi.

– Túl sok a kockázati tényező nála, mi?

– Úgy. Megfigyelik egy kicsit, talán beviszik, de inkább azt sem.

Az öreg befejezte az ápolást, térde közé fogta a kenőcsös tégelyt, rácsavarta a  
tetejét, a cigarettát elnyomta a földön heverő hamutartóba. Endre halkán szuszogott.

– Honnan a kenőcs?

– Néhány napja szereztem. Gondoltam, kellhet még.

A megvert férfi a fal felé fordította fejét.

– Maga egy vén méregkeverő. Szépen eltervezett mindent.

Az idős férfi kiment a szobából, a fia lassan kavargó álomba sülyedt. Kacagó  
ávósok kergették, lába furcsa illatú mocsárban gázolt, alig bírt futni, lépni, mindjárt  
utolériék...

*1956. október 23.*

Vége van! Végük van! A fiatal Miklós civilben, mellén kokárdával viharzott be  
a lakásba. Az öreg csodálkozva nézett ki a konyhából, kezében húsvágó bárd.  
Endre álmosan lépett szobája ajtajába.

– Mindenki az utcán van! – kiabál a fiú. – Mindenki! A tüntetők azt kiabálják,  
hogy „Vesszen Rákosi!”, meg „ruszkkik haza!”, és kezdik leverni a csillagokat min-  
denhonnan!

– A vöröseket? – túr a hajába Endre.

– Mi mást? Megyek is vissza, csak szóltam maguknak.

Az öreg kilép a konyhából, int a fiúnak:

– Ne siess! A leves éppen kész lett, legalább azt edd meg. Ha a húst már úgy-  
sem várod meg.

– Ááá! – legyint az ifjú Erdődi, de aztán mégis gyorsan az asztalhoz ül, kana-  
lazza befelé a levest. Közben egyre ömlik belőle a szó. Arról, hogy mi történik az ut-  
cákon, miket beszélnek, hazamennek a ruszkkik, jönnek az amcsik, szabad kormány  
lesz, választások. Az apja és a nagypapa szótlanul hallgatják, lassan Endre is enni  
kezd, állva meregeti a zsíros levest a szájába. Végül a fiú felugrik, boldogan megcsó-  
kolja az öreg szúrós, borostás képét, vállon veregeti az apját, és már rohan is, dübö-  
gése hallatszik a lépcsőházból.

– Maga mit gondol? – sandít Endre az öregre. Lassan leereszkedik a fia helyére, úgy folytatja az evést. Az idősebb Miklós elgondolkodva előveszi a pálinkát, komótosan tölt, koccintanak, isznak, krákognak.

– Fel kell menni a padlásra – mondja rekedten aztán.

– Gondolja, hogy...? – lassul fia kezében a kanál.

– Ezek nem adják oda így a szabadságunkat – bólogat az öreg. – Harc lesz. Kelleni fognak a fegyverek. Vajon megvannak-e odafönt, a kátránypapírban?

– Az Istenit neki! – csattan föl Endre.

– Ne káromkodj! – húzza ki magát az apja. – Ha majd löni kezdenek, ne legyen üres a mi kezünk se.

A húst a fazékba dobja főni, majd leül az asztalhoz. Gyorsan, céltudatosan végeznek a levessel.

Az ajtó halkan csukódik, a legfiatalabb Erdődi fáradt arccal lép az előszobába. Megtámasztja a konyhaajtót, onnan nézi az asztalon heverő négy, olajtól csillogó puskát. Egy veszélyes játék részei. A fiú felhúzott szemöldökkel nézi szürke öltönybe, kockás smici sapkába öltözött nagypapját, és szokatlanul jól fésült, borotvált állú, felgyúrt ujjú pulóveres apját.

– Mire készültök? – kérdezi. A nagypapja tölt a pálinkából, a fiú iszik, azután elgyötörten maga elé bámul.

– Ha megdöglünk, tegyük úri módon – vigyorog az apja. A fiú elhúzza a száját.

– Azt hittem, talán... megússzuk halál nélkül. De nem adják fel. Tudhattam volna. Én ismerem őket, mégis reméltem. Azt hittem, egyetlen fújásra eltűnnek, ha ennyi ember, mindenki egyet akar... De a rádiónál mégsem engedték, hogy beolvassák a kiáltványt. És azután lőttek.

Nagypapja rákapja a tekintetét, gyorsan végigszalad a fiún, nincs rajta seb, megnyugszik.

– Mintha ellenség volnátok – fejezi be az apja. Miklós bólint.

– Én nem akarok ölni. Az ÁVH-nál sem bírtam. Most sem akarok. Azt hiszem, nem lennék jó katona.

– Ha muszáj volna, harcolnál. De ezt most ránk bízhatod – néz rá magabiztosan az apja. Mintha a régi volna.

– Induljunk – nyomja el a csikket az öreg. A két idősebb Erdődi fegyvert akaszt a vállára, tárak az oldaltáskában, nyugodt renddel. A kölyök a nyakát vakarja.

– Te most aludj. Lesz még munka, bőven – inti a nagypapja. Puskaolaj és kátrányszag lengi be a lakást utánuk.

*1956. november 7.*

**A**Gyűjtő pincéjében mozdulni is alig lehet. Szomorú, rémült, fásult, beletörődő Arcok várják az ítéletet. Az egyik sarokban a három Erdődi. Endre karján hevenyészett kötés, már piszkolódik, de most nem cseréli senki. Az öregnek az egyik suhanc szerzett egy fél csikket, így lehunyt szemmel, üdvözült képpel pöfökel. Négy

napja kifogyott a dohányból. A kölykök néha megkeresik az öreget, kérdezzetik, mi várható, várnak valami biztatást, segítséget, de a Faternak – ahogy a kis forradalmárok szólítják – már nincsenek válaszai. Mintha máshol járna.

A legfiatalabb Erdődi aggódva emeli föl a fejét minden ajtónyikordulásra. Néha belép a tokás őr, és elordítja magát. Akit szólít, attól elbúcsúznak a társak. Az ilyen zsebébe nyúl, átadja pénzét, dohányját, megírt leveleit, zsebkését a körülötte állóknak, csak az iratait őrzi meg. Hogy helyes név, dátum kerüljön a sírra. Ha lesz sír egyáltalán, és nem csak egy csupasz gödör.

A tömeg lassan szétnyílik a szólított előtt, rászegeződnek a szemek, vállára nehezedik egy kéz, valaki int, más imát mormol. Lassan vonul a gyorsan-ítélt, mintha kátrányba ragadt volna az idő. De a börtönőr nem vár, kíséri kifelé, zörgeti kulcsait, a folyosón csendesülnek, végül elhálnak a léptek. Az óra újra rendesen mutatja az időt.

– Erdődi Miklós! – süvölt a sötét terem áporodott levegőjébe az őr hangja. A fiatal fiú felkapja fejét. Az apa döbenten emeli kezét, a fiáról az ajtó felé néz. De a nagypapa már ruganyosan emelkedik, és indul kifelé. Körülötte felemelkednek az ücsörgők, a kárhozottak, kísérik a suhancok, akiket vezetett a harcban, vállát, karját érintik, suttogva búcsúznak tőle. Az öreg határozottan, nyugodtan lépdel, hirtelen nyeli el a börtön éjszakája. A fiú apjára néz:

– Biztos, hogy... ?

– Biztos – feleli az apja, hangja megbicsaklik. Minden zaj elül a kongó csöndben.

– Erdődi Endre! – csattan a hang a hajnali szunnyadásba, az apa gépiesen vigyázba ugrik. A fia is föláll, nem tudja egyikük sem, mit mondjon most. Végül a férfi kifelé indul, Miklós utána szól, de nincs idő búcsúra.

Az egyenruhás mogorván vezeti ki a közös cellából, arcán gyanakvás villan, ahogy a férfira néz. A folyosón a lámpák ritmusra festik a fényt a lépdelőkre, árnyékuk lassan nő mögöttük, hirtelen megszűnik, hogy újra nőni kezdjen. Endre szíve a torkában. Most vége van. Eljött az idő. Csak a fiú, csak azt ne bánthaták. Hogy maradna valami utána. Maradna életben. Nem látja emberré érni. Nem látja az unokáit. Talán nem is lesz soha idősebb, nem lesznek unokák. Tetem lesz, ahogy az apja és ő is. Minden kudarc, amit próbált. Minden kudarc.

– Öt percük van – recsegi az őr, és egy cellába löki. Ott az idősebb Miklós ül a priccsen, és nyugodtan, szinte elégedetten szívja a Kossuthot. Endre meglepetten lép közelebb.

– Hát maga?

– Gyere közelebb – inti az apja. – Itt füle van a falnak.

Endre leül a priccs másik végére. Az öreg halkán, türelmesen beszél:

– Ismernek itt sokan engem is, téged is. A katonaságtól, akiket nem tettek ki. Megengedték, hogy utoljára beszéljünk.

– Utoljára?

– Igen. Ne ártasd magad. A gyereket akarták kiemelni, de most engem visznek. Reméltem, hogy így lesz. A nevünk miatt. Látod, jól döntöttél, hogy az én nevemet

adtad neki. „Ilyen öregem az ÁVH-nál, mi?” – kérdezte a kihallgatótiszt. Mondom: így. „Maga Erdődi Miklós?” Igen, mondom én. Miért is hazudnék, gondolhatta. Ha már valaki hazudik, inkább letagadja a dolgot. Bele is nyugodott.

– Ūristen! – suttog Endre.

– Ebből hagyd ki az Urat, mert nincs hozzá köze – ingatja békülékenyen fejét az öreg. – Minden rendben lesz. A gyerek megússza, én meg... mentem volna amúgy is.

– Maga az apám! – sutyorog rekedten Endre. – Nem lehet...

– Mit? Cserélni a fiúval? Menjén talán ő a kötél alá?

– Nem. De hátha... mégis...

– Semmit. Mondom, ne áltasd magad. A hóhéroknak kell valaki, akit ölhetnek. Bűnösök kellene. Hát én nyugodtan megyek. Hetvenegy vagyok. Gyakran szúr a szívem. Édesanyád is vár.

Endre a tenyerébe temeti arcát. Hosszan ülnek csendben. Amikor fölemeli a fejét, látszik, hogy már összeszedte magát.

– A gyerekeknek mit mondjak?

– Mit lehetne mondani? Semmit – fújja ki a füstöt az öreg. – Minek hibáztassa magát? Még abba keverné magát, hogy ő tehet róla. Pedig csak ezek.

Endre föláll, az apja vállára teszi a kezét:

– Ha valamit nem úgy csináltam... bocsássa meg. Mária... Miklós...

– Hagyd ezt. Minden rendben van.

Endre határozatlanul, keresgélve lép az ajtó felé. A zár kattán, mindjárt nyílik az ajtó. Visszafordul, szemében derű villan:

– Maga méregkeverő. Valahogy megcsinálta ezt is. Nekünk. Isten legyen magával.

– Veletek is – dűnnyögi az öreg a csukódó ajtónak.

## *Epilógus*

A hófűvás elfedte a nyomokat, a határsáv néptelen, csak a két férfi alakja sötétlik a fa tövében.

– Milyen lesz idegenben? Kiderül majd.

– Vigyázz magadra. Gonosz idők jönnek.

– Nem hiszem, hogy árthat még valami...

– Nekünk.

Csak a hófűvás sívít.

– Mit mondana most?

– „Hagyd már ezt!” – azt mondaná.

– Igen.

– S ha rosszat tennénk, hát lekenne egyet.

– A bütykeivel.

A hó befűjja kabátjuk, sapkájuk.

– Így utólag, sosem fájt.

– Utólag nem. De akkor...

A szélvész csendesül.

– Köszönöm, hogy május elsején...

– Hát tudod?

– Elmondta az öreg.

– Tudod, mitől félted? Hogy nem lépsz ki mégsem.

A szél hirtelen feltámad, fázósan húzzák össze a kabátot.

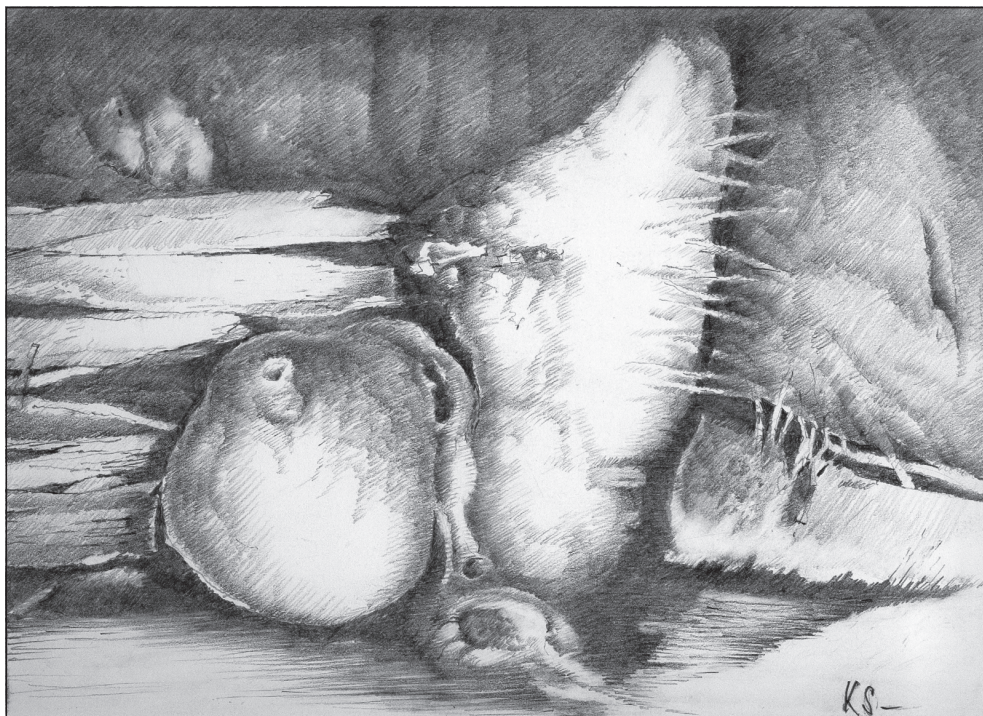
– Az öreget ne felejtse el!

– Nem fogom.

– Isten legyen veled. És sajnálok mindent. Amit tettem, vagy mondtam.

– Hagyd már ezt...

Megölelik egymást. Botorkálva indulnak ellenkező irányba. A szél eláll, a hó ellepi nyomaikat.



*Kertész Sándor: Hordalékaink III.*